

Анна Звіряка

**КУЛЬТУРНИЙ ЛАНДШАФТ
У ФОРМУВАННІ ТЕРИТОРІЇ м. КИЄВА**

Ландшафт відіграє визначальну роль у організації середовища, як основний структуро — і формоутворюючий чинник. Культурний ландшафт є важливою складовою культурної спадщини та може включати об'єкти культурної спадщини всіх видів і типів: споруди (виготи), комплекси (ансамблі), археологічні, історичні об'єкти, об'єкти монументального мистецтва, садово-паркового мистецтва, архітектури та містобудування, науки і техніки.

Термін «ландшафтні об'єкти культурної спадщини» з'явився в законодавстві України в кінці 2004 р. з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини» від 16.12.2004 р. № 2245-IV та був визначений як «природні території, які мають історичну цінність» (п. 2, ст. 2).

У міжнародному законодавстві, а саме у Провідних настановах ЮНЕСКО щодо втілення у життя Конвенції про всесвітню спадщину (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, UNESCO) термін «культурний ландшафт» (відповідає вітчизняному визначенню «ландшафтний об'єкт культурної спадщини») з'явився у 1992 р. Він відноситься до типу «місце» (відповідає вітчизняному визначенню «визначне місце»), репрезентує спільні виготи людини та природи, ілюструє еволюцію суспільства та людського облаштування протягом століть під впливом матеріальних обмежень та/або сприятливих можливостей, наданих їхнім природним середовищем та послідовними соціальними, економічними і культурними чинниками, як зовнішніми, так і внутрішніми (п. 47).

Враховуючи взяті Україною міжнародні зобов'язання, відповідно до ратифікованої Конвенції про захист всесвітньої культурної та природної спадщини, ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 26.06.04 № 1906-IV та ч. 1 ст. 9 Конституції України «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України», термінологічні визначення «ландшафтний об'єкт культурної спадщини» та «культурний ландшафт» вживаються як тотожні.

У зв'язку з активними змінами ландшафту м. Києва з'явилася доконечна потреба в комплексному дослідженні проблем формування культурного ландшафту м. Києва та забезпеченні комплексної охорони не тільки окремих пам'яток, комплексів та визначних місць, й непов-

торного цілісного ландшафту, який включає природні та антропогенні компоненти Дніпровських схилів і долини та акваторії Дніпра.

Визначальна роль культурного ландшафту у формуванні своєрідності м. Києва обумовлена нерозривним зв'язком містобудівного розвитку міста з ландшафтними властивостями та особливостями території, на якій він розташований. Київ має своєрідний ландшафтний образ, що зумовлений специфічними рельєфними особливостями, які змінювалися під час історичного розвитку¹. Гори правобережної частини є головними містобудівними платформами у розвитку міста, які протягом всього часу існування Києва взаємодіяли з долиною р. Дніпро. Від самих початків міста його об'ємно-просторову композицію визначали вододільні ландшафтно-містобудівні комплекси (перепад вертикальних позначок, порівняно з заплавою, 60–100 м).

Київ лежить на обох берегах Дніпра, в його середній течії, нижче впадіння лівої притоки Десни. Своєрідність і різноманітність природних умов Києва пов'язані з його розташуванням на межі фізико-географічних зон — лісостепової та мішаних лісів. Північна частина міста розташована на Поліській низовині, південно-західна (правобережна) — на Придніпровській височині, південно-східна (лівобережна) — на Придніпровській низовині. Поверхня правобережної частини міста — підвищена платоподібна лесова рівнина, розчленована ярами та балками, долинами невеликих річок, лівобережної — низовинна алювіальна рівнина. Характерні форми рельєфу правобережжя — гори-останці, зокрема Старокиївська, Щекавиця, Юрковиця, Замкова, Звіринецька, Михайлівська, Андріївська, а також яри: Реп'яхів, Вознесенський, Спаський, Лаврський та інші. Перевищення відносних висот на правобережжі досягає 100–105 м. Лівобережна частина Києва — східчаста терасована, слабо розчленована рівнина з перевищенням відносних висот до 35 м.²

Київ характеризується, перш за все, унікальним ландшафтом, основою своєрідності якого є широка річка з численними островами, рівнинна лівобережна заплава та високе правобережне плато. Саме на цьому мисоподібному міжрічковому плато (між річками Дніпро і Либідь), що має виразні форми рельєфу та увінчані забудовою та історичними архітектурними домінантами, міститься історичне середмістя Києва³. Високі наддніпрянські кручі правобережжя завжди

¹ Звіряка А. І. Ландшафтні особливості м. Києва. // Праці Науково-дослідного інституту пам'яткоохоронних досліджень / Випуск 4. — К.: Фенікс, 2008. — С. 99.

² Географічна енциклопедія України. Довідкове видання. В 3-х томах. — К.: Українська Радянська Енциклопедія ім. М. П. Бажана. — Т. 2. — С. 139.

³ Вечерський В. Спадщина містобудування України: Теорія і практика історико-містобудівних пам'яткоохоронних досліджень населених місць. — К.: НДІТІАМ, 2003. — С. 129.

⁴ Звіряка А. І. Ландшафтні особливості м. Києва. — С. 103.

були ніби природним п'єдесталом для окремих архітектурних споруд і цілих ансамблів⁴. Ще з давніх часів найголовніші у місті архітектурні споруди розміщували поблизу краю рельєфу — так були розташовані Десятинна, Андріївська й Василівська церкви, Михайлівський Золотоверхий, Дмитрівський, Печерський, два Микільські та інші монастирі, які формували панораму правого берега Дніпра.

Саме неповторний ландшафт та принципи постановки в ньому головних архітектурних домінант визначають містобудівну своєрідність Києва⁵.

Найцінніша частина історично сформованого київського ландшафту міститься у межах Дніпровського, Печерського, Шевченківського, Подільського районів: це Київські гори і долина Дніпра, від залізничного мосту на півдні до Подільсько-Воскресенського мостового переходу на півночі. Це цілісний ландшафтний об'єкт (культурний ландшафт, згідно з міжнародною класифікацією), що розташований у центральній історичній частині міста і має територію, витягнуту вздовж Дніпра з південного сходу на північний захід. Складається з частини плато і схилів високого правого берега Дніпра, з акваторії Дніпра з островами та першої надзаплавної тераси правобережних схилів і частини першої надзаплавної тераси лівобережжя, безпосередньо прилеглої до урізу води. Ландшафтно-містобудівний комплекс на Дніпровських схилах, що включає історично сформовану забудову, розташований на краю плато Печерської височини. Даний ландшафтний об'єкт є головною ландшафтною домінантою Києва та його головною розпланувальною віссю.

Цей культурний ландшафт включає гідрографічну мережу р. Дніпро в межах від Подільсько-Куренівського мостового переходу до Дарницького залізничного мосту, а також такі форми орографії як долина, заплава, плато, гряди, пагорби, схил, гора, мис, вододіл, амфітеатр, яр. На території даного ландшафту існує рослинність у вигляді ботанічного саду, парків і скверів.

Основними компонентами даного ландшафту є ріка Дніпро та схили високого правобережного плато. Акваторія Дніпра є зоною інертного ландшафту, що забезпечує композиційно-видовий вплив правобережних схилів. В акваторії Дніпра є численні острови, зокрема на території пам'ятки ландшафту розташовані: о. Долобецький, о. Труханів, о. Венеціанський, о. Малий. Дніпро утворює численні протоки, зокрема Венеціанську, Русанівську, Десенку, Матвіївську затоку, озера Бабине і Русанівське.

Нижче Міжмостового острова, що розташований між Московським та Подільським залізничними мостами, з лівого берега тягнеться зелений масив, частина якого майже не порушена — урочище Горбачиха. Нижче Горбачихи Чорторий (другий рукав Десни, що зливається з Дніпром в районі мосту Метро) врізається в лівий берег, утворюючи Русанівську протоку, що відмежовує від лівого берега ост-

⁵ Звіряка А. І. Ландшафтні особливості м. Києва. — С. 104.

рів Долобецький. Від Труханового острова Долобецький острів відмежований Чорториєм. Нижче Долобецького острова обидві протоки Чорторию зливаються і, омиваючи північну частину Венеціанського острова (Венеціанська протока), зливаються з Дніпром.

На південь від Труханового острова розташовується острів Венеціанський (Гідропарк). Нижче Венеціанського острова Дніпро розливається майже на 700 м в ширину. Біля мосту ім. Є. Патона розташовані три невеличкі острови під загальною назвою — о. Малий.

На відрізьку від Поштової площі і до Видубицького озера озеленені кручі правобережжя обриваються безпосередньо до Дніпра, від якого їх відділяє Наддніпрянське шосе, штучно створене у XIX–XX ст.

До складу цього ландшафтного об'єкта входять ландшафтні комплекси та історичні місцевості: Старокиївська гора, Дитинка, Михайлівська гора, Замкова гора, Кудрявець, Андріївська гора, гора Щекавиця, гора Юрковиця, ур. Передмостова Слобідка, ур. Горбачиха, ур. Видубичі, оз. Видубицьке, ур. Лаврський яр, Звіринець, ур. Спаський яр, ур. Берестове, Угорське, ур. Гончарі, ур. Кожум'яки, ур. Дегтярі, Вознесенський яр (Копирів кінець), Реп'яхів яр, Кирилівський Гай, Поділ.

На даній території розташована велика кількість пам'яток та об'єктів культурної спадщини всіх категорій — місцевого, національного та всесвітнього значення. Серед них за видами: пам'ятки історії, архітектури та містобудування, монументального мистецтва, археології та садово-паркового мистецтва.

Формування даного культурного ландшафту як природно-антропогенного утворення пов'язане з розвитком у його межах містобудівних утворень. Головними містобудівними елементами, що композиційно організують дану ландшафтну територію є архітектурні комплекси, ансамблі та об'єкти, що формують панорами, перспективи та цілісне об'ємно-просторове сприйняття (видове розкриття) пам'ятки ландшафту з основних видових точок, зон і фронтів видимості. Такими об'єктами є (з півдня на північ): Видубицький монастир, Троїцький Іонинський монастир, комплекс Національного музею історії Великої Вітчизняної війни, Києво-Печерська лавра, Маріїнський палац, Михайлівський монастир, Андріївська церква, Покровська церква з дзвіницею, Києво-Фролівський монастир, Річковий вокзал, Свято-Кирилівський монастир. Невід'ємною складовою ландшафту є історичні кладовища, що розташовані на даній території: Звіринецьке, Мусульманське, Старообрядницьке. Всі пам'ятки, що розташовані на території пам'ятки ландшафту, формують історичну насиченість території.

До складу даного ландшафтного об'єкта культурної спадщини (культурного ландшафту) входять парки: Парк культури і відпочинку, Дніпровський парк («Парк імені В. М. Примакова», Наводницький парк), Національний ботанічний сад ім. М. Гришка НАН України, Печерський ландшафтний парк, парк «Слава», парк «Аскольдова могила», Маріїнський парк, Міський сад, Хрещатий парк, парк «Володимирська гірка» та парк «Пейзажна алея».

Межі території об'єкта пролягають: від Залізничного мосту на південний захід до Наддніпрянського шосе; далі на південь та південний захід по Наддніпрянському шосе до перетину з вул. Тимірязєвською; далі на північ по вул. Тимірязєвській до перетину з вул. Bastiонною; далі на північний захід по вул. Bastiонній, по вул. Струтинського до перетину з бульв. Дружби народів; далі на північ по західній межі Звіринецького кладовища до вул. Старонаводницької; далі на південний схід по вул. Старонаводницькій до перетину з вул. І. Мазепи; далі на північ та північний захід по вул. І. Мазепи до вул. М. Грушевського; далі на північний захід по вул. М. Грушевського до вул. Трьохсвятительської; далі на північний захід по вул. Трьохсвятительській до вул. Великої Житомирської; далі на захід по вул. Велика Житомирська до вул. Артема; далі на північний захід та захід по вул. Артема до перетину з пр. Глибочицьким; далі на північний захід по пр. Глибочицькому до перетину з вул. Солянною; далі на північ по вул. Солянній до перетину з вул. Багговутівською; далі на захід по вул. Багговутівській до перетину з вул. Нагірною; далі на північ та північний захід по вул. Нагірній до Подільського узвозу; далі на захід та північний захід по провулку, що йде вздовж південно-західної сторони ур. Кирилівський Гай до перетину з вул. Герцена; далі від вул. Герцена на північ до вул. О. Теліги; далі на північний схід по вул. О. Теліги до перетину з вул. Фрунзе; далі на південний схід по вул. Фрунзе до перетину з вул. Юрківською; далі на північний схід по вул. Юрківській до перетину з вул. Набережно-Луговою; далі на схід та південний схід по вул. Набережно-Хрещатицькій до траси Подільсько-Воскресенського мостового переходу; далі на північний схід вздовж Подільсько-Воскресенського мостового переходу до садово-дачних ділянок «Русанівські сади»; далі на південний схід та південь по західній межі Русанівських садів до вул. Микільсько-Слобідської; далі на південь по вул. Микільсько-Слобідській до вул. Русанівська набережна; далі на південь по вул. Русанівська набережна до Дніпровської набережної; далі на південь по Дніпровській набережній до Залізничного мосту; далі на південний захід по лінії Залізничного мосту.

Габаритні розміри: даний культурний ландшафт займає цілісну територію, що простяглася вздовж р. Дніпро на 8,6 км з південного сходу на північний захід при максимальній ширині 3,6 км. Орієнтовна площа в зазначених вище межах 2 800 га. Сюди входять частково — землі державної власності (під водним об'єктом загальнодержавного значення — р. Дніпро); частково — землі комунальної власності (суб'єкт права власності — територіальна громада м. Києва).

Київські дніпровські острови використовувалися людьми здавна. Перші поселення на них відносяться до доби бронзи (III–II тис. до н. е.). Але масштабне освоєння їх розпочалося не раніше слов'янського часу. В період з X ст. по 1240 р. антропогенний вплив на природний гідрорежим Дніпра в межах Києва був майже непомітним. У середньовічній та модерний періоди, — від нашестя Батия (1240 р.) до сер. XIX ст. — всі острови стали зоною господарських інтересів, переважно київських мо-

настирів, що призвело до поступового зростання антропогенного впливу. Починаючи з середини 40-х років XIX ст. київські острови починають використовуватися як резерв міських територій для поселення та розміщення господарських об'єктів. Острівні території входять у господарську систему міста. Наприкінці 1840-х років розпочато масштабні роботи з регулювання гідрорежиму Дніпра в межах Києва. Це призвело до зміни водності окремих його рукавів та зміни абрисів берегової лінії дніпровських островів. В період Великої Вітчизняної війни було знищено усі острівні поселення. З 50-х рр. XX ст. острівні території почали використовуватися як рекреаційні зони. Так на Венеціанському і Долобецькому островах (між Дніпром і Русанівською протокою) організовано зону відпочинку «Гідропарк». Знаходиться на місці колишньої Передмостової слобідки, яка була знищена у 1943 р. під час німецької окупації Києва⁶. Парк був споруджений в 1965–68 роках за проектом архітекторів В. Суворова та І. Шпари на площі 365 га. У 1966 році тут був споруджений залізобетонний міст («Венеціанський»). Він сполучає центральну частину Гідропарку з Долобецьким островом. На території Гідропарку розташований парк «Київ у мініатюрі».

Історично місто формувалось як система різних поселень на правобережжі Дніпра. Основними містобудівними утвореннями були: місто на горі, Поділ та Печерськ⁷. Центром древнього Києва, що склався з поселень, які витягнулися вздовж правого берега Дніпра (включаючи Поділ), було місто Володимира та місто Ярослава на Горі. Окреслення фортифікаційних споруд XI ст. прослідковуються у ландшафті цієї частини міста⁸.

Панораму правого берега Дніпра з півночі на південь формували такі архітектурні й містобудівні доміанти, що вінчали ландшафтні зони найвищої композиційної активності: Кирилівська церква (на Кирилівських висотах), церква Успіння Богородиці Десятинна (X ст.), Софіївський собор, Георгіївський та Ірининський храми (XI ст.), Михайлівський Златоверхий собор (XI–XII ст.), Хрестовоздвиженська церква (початок XIII ст.), Трьохсвятительська церква (XII ст.), Янчин монастир (XII ст.). До цього далеко не повного переліку приєдналися церква Спаса на Берестові, собор Успіння Богородиці Печерського монастиря, Михайлівський собор Видубицького монастиря. У давньоруські часи в місті було зведено близько 80 мурованих храмів.

У XVII–XVIII ст. відбувається подальша забудова окремих частин Києва: Подолу, Верхнього міста та Печерська з оборонними комплексами фортеці та значними доміантами.

⁶ Пономаренко Л., Різник О. Київ. Короткий топонімічний довідник. Довідкове видання. — К.: Видавництво «Павлім», 2003. — С. 76.

⁷ Вечерський В. Спадщина містобудування України. — С. 130.

⁸ Методические рекомендации по исследованию историко-архитектурного наследия в городах Украинской ССР. КиевНИИПградоостроительства, 1982. — п. 1.8

Перший проект регулярного плану міста у 1787 р. передбачав злиття в єдине містобудівне утворення окремих частин Верхнього міста, Подолу та Печерська. Початок XIX ст. — це період класицизму, коли здійснювались проекти регулярного перепланування міста, згідно з планами 1812 та 1816 рр.

На рубежі XVIII — XIX ст. територія міста простягалась вздовж правого берега Дніпра та розділялась на чотири частини: Печерськ, Верхнє місто, Поділ та Плоску слобідку.

В 1811 р. спустошлива пожежа знищила Поділ, найбільш заселений район міста, де знаходилося більше половини всіх київських будівель. Наступного року був затверджений новий план забудови цього району, що передбачав заміну ландшафтної нерегулярної, близької до радіальної системи розпланування вулиць регулярною.

У 1837 р. архітектором В. Беретті складений генеральний план забудови Києва, що передбачав об'єднання Печерська, Верхнього міста і Подолу в єдине ціле. Згідно з планом було прокладено кілька магістральних вулиць. Плани 1837, 1855, 1861, 1888 рр. сформуvalи розпланувальну структуру міста як цілісної території, заклавши основи сучасного міста. Таким чином місто, яке століттями існувало у трьох роз'єднаних частинах, у кінці XIX — на початку XX ст. вже набуло вигляду цілісного міського утворення.

У період з 1919 по 1941 рр. в Києві було знищено біля 60-ти сакральних споруд, значна частина яких відігравала композиційну роль домінант у ландшафті та забудові. Непоправних втрат завдано місту в роки Великої Вітчизняної війни та в наступні періоди його індустріального розвитку. В зв'язку з цим були втрачені численні вузлові точки містобудівного каркасу та візуальні зв'язки в міських панорамах.

У 1981 р. в панорамі міста постала нова домінанта. На дніпровських схилах було встановлено 62-метрову титанову скульптуру Батьківщини-Матері — головну споруду Національного музею історії Великої Вітчизняної війни. Цей комплекс нині має статус пам'ятки історії національного значення.

У другій половині XX ст. розділені широким Дніпром частини міста з'єднала серія нових мостів: металевий суцільнозварний міст ім. Є. Патона (1953 р., довжина 1543 м), двохярусний (що змінив Ланцюговий) Метроміст (1965 р., 700 м), вантовий Московський міст (1976 р., 816 м) та інші.

Основною розпланувальною віссю, що формує прибережну зону правого берега Дніпра є Набережне шосе, що йде від Поштової площі до бульвару Дружби народів та мосту ім. Патона. Цей шлях від Подолу існував вже у X — XII ст. та являв собою під'їзну дорогу до переправи через Дніпро на Наводничих-Видубичах. Сучасна назва виникла під час будівництва Набережного шосе у 1849 — 1853 рр., яке з'єднало Поділ з Ланцюговим мостом⁹.

Вздовж ділянки від Поштової площі до пам'ятника Магдебурзького права була здійснена забудова XIX — початку XX ст.¹⁰ З кінця XIX ст.

тут проходила трамвайна лінія, що пізніше з'єднувала Поділ з Дарницею. У 1897–1899 рр. на початковому відрізку з непарної сторони Набережного шосе було побудовано гавань, впорядковано окремі ділянки берега. У 1935–1938 рр. за проектом архітектора В. О. Осьмака була збудована набережна: частину берегової лінії вздовж Набережного шосе облаштовано підпірною стіною, облямовано гранітом, з металевою огорожею, побудовано широкі сходи до води¹¹.

На початку 1950-х рр. було прокладено асфальтне шосе, у 1970–1980-і рр. проведено реконструкцію шосе та укріплення берега, після чого набережна набула сучасного вигляду. На Набережному шосе розташовано: Річковий вокзал, пристані, станція метрополітену «Дніпро»; з Лівобережжям зв'язує міст Метро, міст ім. Патона, Парковий міст на Труханів острів. Поблизу Набережного шосе встановлено пам'ятник Магдебурзького права — важливий смисловий і архітектурний акцент у краєвиді правобережних дніпровських схилів.

Невід'ємною складовою даного культурного ландшафту є київські мости. З літописів відомо про існування в давні часи біля Києва кількох мостових переправ через Дніпро, у тому числі першого (закладеного в 1115 р.) наплавного мосту, що з'єднав береги Дніпра в районі Видубицького монастиря. Є відомості про наплавний міст через Дніпро у XVII ст., а також про дерев'яні мости через численні київські річки — Либідь, Глибочицю, Киянку, Нивку, Сирець, Почайну, Скоморох та інші.

У 1853 р. споруджено Ланцюговий міст — перший капітальний міст через Дніпро. Початок будівництву залізничних металевих мостів покладено у 1870 р., коли під керівництвом російського військового інженера Струве було зведено міст завдовжки близько 1,5 км. через Дніпро (згодом названий Дарницьким; перший у Росії міст на кесонній основі). В 1915 р. через Петрівську алею було перекинуто пішохідний міст, який з'єднав Царський і Купецький парки. В 1929 р. споруджено другий залізничний металевий міст — Подільський. На початку Великої Вітчизняної війни всі дніпровські мости було зруйновано.

Після визволення Києва у 1943 р. було збудовано тимчасові дерев'яні низьководні автомобільний і залізничний мости, які у 1943–1944 рр. замінено висоководними дерев'яними. У 1945 р. став до ладу відбудований Подільський міст.

На 1980 р. у Києві налічувалося 60 мостів (міських, відомчих, залізничних), з них 6 через Дніпро: автошляхові — ім. Є. О. Патона (1953 р.) і Московський міст, залізничні — Подільський і Дарницький (1949 р.), міст Метро (продовженням його є залізобетонний Русанівський міст) і пішохідний Парковий міст. Через гавань Дніпра на Ри-

⁹ Кудрицький А., Пономаренко Л., Різник О. Вулиці Києва: Довідник. — К., Укр. енци. ім. М. Бажана, 1995. — С. 144.

¹⁰ Там само.

¹¹ Безпалый В. Архітектура київської набережної // Соціалістичний Київ. — 1936. — № 2. — С. 21

бальський півострів у 1963 р. було перекинуто залізобетонний вантовий міст довжиною 480 м, перший в СРСР міст такої конструкції. Венеціанську протоку у Гідропарку перетинає залізобетонний арковий міст довжиною 144 м, збудований у 1966 р. На початку 1990-х рр. завершилося будівництво Південного мостового переходу (автомобільного та метро). У 2004 р. розпочалося будівництво двох нових мостів — Подільсько-Воскресенського (автомобільного та метро) і Дарницького (залізнично-автомобільного).

Даний культурний ландшафт розвивався і змінювався як унаслідок дії природних чинників, так і в результаті антропогенної діяльності протягом всього часу існування м. Києва з V по XXI ст. Гідрографічна мережа р. Дніпро постійно змінювалася, не виходячи, проте, за межі сформованої долини. Правобережні схили також змінювали свій вигляд: у XVII ст. наддніпрянські схили в районі Києво-Печерської лаври були засаджені виноградниками; у середині XX ст. ці схили були позбавлені рослинності; нині вони заросли деревами листяних порід і чагарниками.

Як цілісний і завершений культурний ландшафт сформувався, в основному, на кінець XVIII ст. З того часу ландшафт зазнав численних втрат і історичних нашарувань: протягом XIX — першої половини XX ст. це були доповнюючі нашарування, які не спотворюють ландшафт і є його невід'ємною складовою. Протягом 1930-х рр. культурний ландшафт зазнав втрат, які призвели до його часткового спотворення унаслідок знищення комуністичною владою ансамблів Микільського (Військового) та Микільського Слупського монастирів, які були містобудівними домінантами в головній панорамі, що розкривається з долини Дніпра. Нашарування другої половини XX — початку XXI ст. у вигляді 14-25-поверхової житлової та офісної забудови на Печерську є дисгармонійними і такими, що зумовлюють часткове спотворення ландшафту.

Підводячи підсумки всього викладеного вище, можна стверджувати, що історичний ландшафт Київських гір і долини р. Дніпра відіграв визначальну роль у формуванні своєрідного образу Києва як історичного містобудівного утворення. Цей ландшафт має визначну універсальну цінність як добре збережений дотепер, незважаючи на урбанізацію, культурний ландшафт, в якому виникло і протягом 1,5 тисячоліття розвивалося місто — головний центр східнослов'янських народів, об'ємно-просторова композиція якого відзначається винятковою оригінальністю, неповторністю та найвищими мистецькими якостями.

Виходячи з сказаного, та керуючись пунктами 10 та 11 (пам'ятки національного і місцевого значення) «Порядку визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.11.2001 року № 1760, можна зробити такі теоретичні висновки:

історичний ландшафт Київських гір і долини р. Дніпра є особливою історичною та культурною цінністю і відповідає критерію ав-

тентичності, тобто зберіг свої природні складові, просторовий устрій, форму і матеріально-технічну структуру;

пам'ятка вплинула на розвиток культури, архітектури, містобудування, мистецтва як України, так і Києва, а також у якості сакрального зразка — на містобудування інших східнослов'янських народів — росіян і білоросів;

безпосередньо пов'язана з історичними подіями, віруваннями, життям і діяльністю видатних людей як України, так і Києва;

є зразком ландшафту, що ілюструє значні періоди (понад 1,5 тисячоліття) історії суспільства;

репрезентує шедевр творчого генія українського народу, включає етапні твори видатних архітекторів — Й. Г. Шеделя, С. Ковніра, П. Нелова, Б. Ф. Растреллі, І. Мічуріна, І. Григоровича-Барського та інших.

є культурною спадщиною українського народу та більшості національних меншин і регіональних етнічних груп, що мешкали/мешкають на території м. Києва.

Таким чином, об'єкт культурної спадщини відповідає критеріям, визначеним у пунктах 10 та 11 «Порядку визначення категорій пам'яток для занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27.11.2001 р. № 1760, тобто водночас критеріям пам'ятки національного значення і критеріям пам'ятки місцевого значення.

З огляду на це предметом охорони даної ландшафтної пам'ятки (культурного ландшафту) може бути визначено:

природний ландшафт з усіма його складовими: геологічна будова, гідрографічна мережа, орографія, рослинність, її розміщення та дендрологічний склад;

загальна розпланувальна структура території;

об'ємно-просторова композиція з усіма її цінними складовими, що формують панорами і перспективи в рамках даного культурного ландшафту, а також форма забудови;

складові, розташовані на території пам'ятки, перелічені вище у цій статті та відображені у паспорті пам'ятки, у т. ч. доповнюючі історичні нашарування, які не спотворюють ландшафт і є його невід'ємними складовими;

історико-меморіальна цінність території, пов'язана з історичними подіями та розвитком духовного життя, культури і мистецтва України і м. Києва.

Все це дає підстави для конкретного практичного висновку — про доцільність прийняття в установленому порядку рішення щодо занесення даного об'єкта культурної спадщини — Історичного ландшафту Київських гір і долини р. Дніпра — до Державного реєстру нерухомих пам'яток України за видом — ландшафтний та історичний (при цьому домінуючою ознакою є ландшафтна) за типом — визначне місце, за категорією — місцевого значення (наказом МКТ), а згодом — національного значення (постановою Кабінету Міністрів України).